№ 113: ПРОСТІР І ЧАС

Насиджене місце

МАКСИМ ВІХРОВ

27 ТРАВНЯ 2025

Року Божого 2011-го літо почалось у Луганську точно за календарем. І ніби мало нам було лютої спеки, яка не спадала навіть уночі, й задушливого багатоденного штилю — на нашому сходовому майданчику з'явився неприємний запах. І не просто запах, а сморід із явними трупними нотками, який скоро став проникати до квартир. Як виявилося, джерело пахощів було в нас просто над головою — на технічному поверсі дев'ятиповерхівки, де ще взимку оселилася величезна зграя голубів. Видовище їхнього «стійбища» справило незабутнє враження: всю підлогу вкривав товстий шар посліду, перемішаного з пташиними трупами, а в неоковирних гніздах, звитих просто в цьому субстраті (а почасти — з нього), пищали й порпалися потворні напівголі пташенята.

Lana Jokhadze

Ця історія пригадалася мені років через п’ять, коли я вже переїхав із Луганська до Білої Церкви. Тоді — а було то у серпні 2016-го — комунальники затіяли ремонт теплотраси, що пролягала під одним з міських парків. Роботи довелося одразу ж призупинити, бо разом із землею екскаватори стали вигортати на поверхню людські черепи, кістки й уламки трун. На тому місці колись містилося старовинне католицьке кладовище, яке в 1950-х роках зрівняли із землею, розбивши поверх могил парк культури та відпочинку. Подібні практики годі вважати чимось питомо комуняцьким. Як і всі древні міста, тисячолітня Біла Церква стоїть на забутих кладовищах, які з плином літ пропадали під новими вулицями, дорогами і районами. За кілька днів рештки наших незнаних єдиновірців перепоховали з дотриманням усіх релігійних формальностей. І саме тоді, слухаючи відправу на міському кладовищі, я подумав, що, мабуть, не так вже й сильно ми відрізняємося від голубів.

Біла Церква, людські рештки, викопані під парком

Біла Церква, уламки труни, викопані під парком

Звісно, безпосереднє сусідство з мерцями нас дещо лякає, пробуджуючи первісні страхи перед смертю і всілякі забобони. Проте до їхнього спадку ми ставимося якщо не з трепетом, то принаймні із теплотою. І мова не лише про найкращі зразки давньої архітектури, які вигідно вирізняються на тлі сучасного урбаністичного одноманіття. Пригадую, як у Луганську мені подобалося проходжати «старим містом» — кількома вулицями, на яких уціліли будівлі кінця XIX — початку XX століття. Жодної тобі архітектурної перлини, ба навіть справжньої цікавинки, але саме там гулялося найкраще — і не лише мені. Напевно, більшість із нас у подібних місцях відчуває особливий затишок, не пов'язаний ані з архітектурною цінністю, ані навіть з історією конкретного місця, котрої ми найчастіше й не знаємо.

Пригадую, як мені було шкода, коли на початку 2010-х у Луганську згорів будинок Васньова, збудований на початку XX століття коштом місцевого купця для жіночого комерційного училища. Сто років по тому в його стінах працювала міська поліклініка, але містяни — і я разом із ними — побивалися не так за лікарнею, як за історичною будівлею, від якої лишився, по суті, один фасад. Хоча, якщо казати по-совісті, той будинок із колонами треба було спалити давно. Від 1930-х і майже до кінця 1970-х років у будинку Васньова квартирували карально-репресивні органи: спочатку НКВС, потім — недовго — Гестапо, потім знов НКВС, МДБ, КДБ... Скільки людей було закатовано й розстріляно в його стінах, одному Богові відомо. Чутки про те, що підвали будинку так і не змогли відмити від крові, швидко забулися, як і часи, коли по тій вулиці боялися ходити, — і будинок Васньова став просто «історичною пам'яткою», яку шкода втрачати.

Луганськ, будинок Васньова після пожежі

Вочевидь, окрім усього іншого, нас вабить у старовині ще й відчуття тяглості, яке вона викликає. Отто фон Бісмарк гордо писав, що його предки «століттями жили, народжувались і помирали в одних і тих самих покоях». Але по буквальні свідоцтва тяглості людського буття не треба ходити аж у стару Пруссію – достатньо подивитися на молодих матусь, які катають візочки по паркових доріжках, під якими спочивають безіменні скелети. Роки зо три тому Львів міг подарувати нам іще кращий приклад, проте будувати пологовий будинок на місці старовинного цвинтаря заборонив суд. Утім, пологових в Україні сотні — і хто знає, що там сховане під їхніми фундаментами…

Людина, як відомо — істота політична (чи то пак соціальна). Тому нас тягне не лише до залюднених місць, а й до місць насиджених. Нам сумно, коли замість непрактичної бруківки вулицю вкриває асфальт або сучасна плитка. Ми не знаємо й не замислюємося, чиї підошви полірували те старе каменюччя, але нам приємно почуватися не першопрохідцями, а частиною щільного людського потоку, що витікає з нетрів минувшини і губиться в тумані майбуття. Побутові переваги комфортних новобудов незаперечні, проте, припускаю, у місті, повністю позбавленому бодай тоненького історичного шару, хотілося б жити небагатьом — хіба що, як казав мій дід, «од крайньої нужди».

Луганськ, квартал Мирний

Луганськ — порівняно молоде місто. Його історію відраховують від робітничого поселення при ливарному заводі, зводити який почали 1795 року, проте я виріс серед новобудов. На самому початку 1990-х трирічного мене привезли до квартири на дев'ятому поверсі щойно зданої в експлуатацію «панельки», навколо котрої виростали її близнюки — типові квартали з невигадливими назвами: Ольховський, Мирний, Степовий, Зарічний. Це скупчення бетонних коробок на південно-західній околиці Луганська і стало мікрокосмом, у якому пройшли моє дитинство і юність. Із причин, відомих лише будівельникам (а мій батько був одним із них), перші ознаки вітхості проступили на наших «кварталАх» дочасно та значно раніше, ніж ознаки насидженості. Можливо, саме тому за 27 років життя в Луганську я так ніколи й не відчув, що це справді моє рідне місто.

Інакше було в Білій Церкві, де до літа 2014 року я не бував жодного разу. Змінивши пару районів, я на декілька прекрасних років оселився у старезній «хрущовці» кінця 1950-х. Ніякої тобі «благородної патини» — скоріше цвіль легкої занедбаності. Однак, проходжаючи тісними двориками між обшарпаних п'ятиповерхівок, я гостро відчував тяглість буття — хай неглибоку, проте цілком дотикальну. Не те щоб мені дуже хотілося торкатися перил, укритих, певно, вже десятим шаром густої олійної фарби, або дізнатися, які таємниці ховає у своєму чреві вросший у землю безхозний гараж, але сама присутність цих свідків довгого людського життя створювала затишок, якого мені бракувало. Можливо, з погляду урбаністики «хрущовки» — то суцільне совкове убозтво, але насиджене убозтво вабить мене більше, ніж сучасні квартали, від яких віє якоюсь безпритульністю.

Потім життя закинуло мене до Києва. «Панелька», у якій я мешкаю, вже давно розміняла четвертий десяток. Мікрорайон стоїть на місці селища, яке можна побачити ще на замальовках де ля Фліза, а перші писемні згадки про нього сягають XII століття — ось тобі тяглість! Але, за іронією, саме в «київський» період життя я дедалі частіше став замислюватися: а звідки у мене

той потяг до насиджених місць? Мабуть, у штовханині мертвих, живих і ненароджених ми позбуваємось екзистенційної хиткості, котра спонукає нас чіплятися за колективні ідентичності, ідеали й усе те, що нібито не проминає — і, найважливіше, з'єднує нас із іншими. Те саме стосується й насидженості, котра створює ілюзію фізичної долученості до сонмиська тих, хто обживав цей клапоть земної поверхні до нас.

Стара Ушиця до затоплення

Відчуття тяглості також містить обіцянку майбутнього: коли щось існує вже давно, то воно, певно, існуватиме й надалі. Набагато легше уявити, як вітер історії змітає халупи, нашвидкуруч зліплені у голому степу, ніж поселення, яке встоялося протягом віків. Звісно, всі ці сподівання основані на логічній помилці, знаній як упередження виживання (survival bias). Літописну Бакоту преспокійно затопили у 1980-х разом із трьома іншими: старовинними Калюсом, Ушицею і Студеницею. Повітове містечко Павлівськ — майбутній Маріуполь — заснували ще 1778 року, але майже 250-літня тяглість не відвернула трагедії. Про зниклі міста, містечка і села України можна написати багатотомну книгу, але що з того? Дім, обіцяний нам на небі, став туманною метафорою навіть для багатьох вірян, які, будьмо відверті, вже давно становлять у нашому суспільстві фактичну меншість. І що приземленішими істотами ми стаємо, то гостріше відчуваємо хисткість усього, що пориваємося назвати домом тут, на землі. Тому, мабуть, і доводиться чіплятися за ілюзії й тулитися до насиджених місць, де ми почуваємося трохи менш самотніми, а світ із усім, що в ньому є, виглядає не настільки хистким і минущим.

Мерці, сховані під нашими парками, певно, підсміюються із нас — і, може, саме тому ми уникаємо їхнього товариства.

МАКСИМ ВІХРОВ 27 ТРАВНЯ 2025

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**